

§ 682

Kaupunkiympäristölautakunnan lausunto kaupunginhallitukselle valtuutettu Atte Harjanteen toivomusponnosta selvittää mahdolli- suudet arvioida ja raportoida kaupungin hankintojen hiili- ja luonto- jalanjäljestä nykyistä kattavammin

HEL 2023-011875 T 00 00 03

Lausunto

Kaupunkiympäristölautakunta päätti panna asian pöydälle.

Käsittely

Kaupunkiympäristölautakunta päätti yksimielisesti panna asian pöydäl-
le Saana Rossin ehdotuksesta.

Esittelijä

kaupunkiympäristön toimialajohtaja
Ville Lehmuskoski

Lisätiedot

Satu Turula, ympäristöasiantuntija: 09 310 21710
satu.turula(a)hel.fi

Muutoksenhaku

Muutoksenhakukielto, valmistelu tai täytäntöönpano

Lausuntoehdotus

Kaupunkiympäristölautakunta antaa kaupunginhallitukselle seuraavan
lausunnon:

Kaupunkiympäristölautakunta toteaa, että Helsingin kaupunki on Suo-
men suurin julkinen hankkija noin neljän miljardin euron vuosittaisella
hankintavolyymillaan. Kaupunki haluaa hankintastrategiansa mukaises-
ti olla edelläkävijä ympäristövastuuta koskevien tavoitteiden edistämi-
sessä ja ympäristöystävällisten ratkaisujen käyttöönotossa.

Hankintojen seurannan ja raportoinnin nykytila Helsingin kaupungilla

Helsingin kaupungin hankintojen vastuullisuutta seurataan tällä hetkellä
useilla eri tavoilla. Hankintastrategian toimenpiteiden toteutumista seu-
rataan hankintojen koordinaatioryhmässä ja hankintojen ohjausryh-
mässä toimenpidekorttien avulla. Vastuullisuuskriteerien käyttöä han-
kinnoissa seurataan Cludia-sopimushallintajärjestelmässä. Hankinto-
jen ympäristövastuullisuuden edistymisestä kerätään kokoava tieto
kaupungin vuosittaiseen ympäristöraporttiin. Hankintojen kokonaisvas-

tuullisuuden (ympäristövastuu, sosiaalinen vastuu ja taloudellinen vastuu) edistymisestä raportoidaan yleisellä tasolla osana YK:n Kestävän kehityksen raportointia, joka tapahtuu joka toinen vuosi. Lisäksi erilaisen, tietyn hankintakategorian ympärille keskittyvien kehityshankkeiden raportointia tehdään muilla tavoilla. Esimerkiksi hankintojen green deal -sopimusten seuranta ja raportointi tapahtuu Sitoumus 2050 -sivustolla (<https://sitoumus2050.fi>).

Helsingin kaupungin hankintojen seuranta ja raportointi on parhaillaan murrostilassa. Kaupunginkanslia on käynnistänyt esiselvityksen hankintojen tiedolla johtamisen järjestelmän hankkimisesta. Esiselvityksen tulosten odotetaan valmistuvan vuoden loppuun mennessä, jonka jälkeen hankintojen ohjausryhmä tekee vuoden 2024 ensimmäisen kvartaalin aikana päätöksen hankintojen tiedolla johtamisen jatkotoimenpiteistä.

Hankintojen hiilijalanjäljen arviointi

Hankintojen hiilijalanjälkeä on mahdollista arvioida sekä organisaatiokohtaisesti että hankinta- tai esimerkiksi rakennushankekohtaisesti. Viimeisen viiden vuoden aikana kehitystyötä on tehty kaikissa arviointityypeissä. Helsingin kaupunkiorganisaation hankintojen hiilijalanjälkeä on arvioitu usealla eri menetelmällä. Kaikilla kerroilla arviointi on perustunut hankintojen kulu- eli spend-analyysiin. Lisäksi on arvioitu useampien rakennushankkeiden sekä yksittäisten hankintojen hiilijalanjälkeä.

Suomen ympäristökeskus arvioi Helsingin hankintojen hiilijalanjäljen ensimmäistä kertaa vuonna 2019 osana Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia (Canemure) -hanketta (2018 - 2024). Arvio perustui hankintojen euromääräiseen volyymiin ja hankintakategorioille laskettuihin kasvihuonekaasupäästökertoimiin. Suuri osa hankintojen hiilijalanjäljestä aiheutui rakentamisesta ja siihen liittyvästä energiankulutuksesta ja kunnossapitopalveluista, elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoista sekä erilaisista kaupungin hankkimista palveluista. Arvio oli ensimmäinen Suomessa tehty kokeilu kuntien hankintojen hiilijalanjäljen laskemisesta ja antoi karkean arvion siitä, mihin hankintakategorioihin ilmastotyötä tulisi painottaa.

Arvioon perustuen Canemure-hankeessa toteutettiin pilottihankintoja, joissa kiinnitettiin erityistä huomiota hankintojen hiilijalanjälkeen ja siihen, millä keinoin sitä voitaisiin pienentää. Pilottihankintojen myötä todettiin, että hankintakohtaisesti tulisi tunnistaa kyseisen hankinnan elinkaaren hiilijalanjälkeen vaikuttavat tekijät, jolloin juuri näihin voidaan kohdistaa hankintakriteerejä hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Hankintojen hiilijalanjäljen vuosittaisen seurannan osalta on kuitenkin huomiotava, että hankintakategorioissa tehty päästöjä vähentävä työ ei nykyisellään näy vähenemänä hankintojen hiilijalanjälkilaskelmissa, sillä las-

kelmat perustuvat euromääräiseen kulutukseen ja eri hankintakategorioille laskettuihin keskimääräisiin päästökertoimiin.

Uusin hiilijalanjälkiarviointi tehtiin vuonna 2023 osana Suomen suurimpien kaupunkien ja HINKU-kaupunkien KULMA-hanketta. Arviointi koski vuosia 2020 ja 2022. Laskennassa kulutuksesta aiheutuvat päästöt jaettiin viidelle sektorille: energiankulutus, rakentaminen, liikkuminen, ruoka sekä tavarat ja palvelut. Lisäksi osana tavarat ja palvelut -sektoria arviointiin kaupunkien hankinnoista aiheutuvia päästöjä kaupunkien ostolaskuihin perustuen. Tämän arvion haasteeksi muodostui se, että kaksoislaskennan välttämiseksi elintarvikkeiden ja eräiden muiden kulutuserien laskenta jouduttiin rajaamaan pois hankintoja koskevista luvuista. Hankkeessa saatiin kuitenkin arvio hankintojen hiilijalanjäljestä edellä mainittuja sektoreita lukuun ottamatta. Helsinki jatkaa KULMA-verkoston kanssa keskustelua siitä, miten hankkeessa olisi mahdollista saada parempi kokonaiskuva kaupungin hankintojen hiilijalanjäljestä.

Hankintojen hiilijalanjäljen arviointia on alettu tehdä myös kansallisella tasolla. Suomen ympäristökeskus julkaisi alkuvuodesta 2023 kulutusperäiset kasvihuonekaasupäästötiedot ensimmäistä kertaa kaikille Suomen kunnille ja maakunnille. Arviointi tehtiin vuoden 2015 tiedoilla ja se sisälsi myös Helsingin kaupungin hankinnat ja investoinnit. Seuraavaksi arviointi tullaan toteuttamaan vuoden 2019 tiedoilla.

Hankintojen luontojalanjäljen arviointi

Julkisessa keskustelussa on viime vuosina tunnistettu hiilijalanjäljen riittämättömyys hankintojen kestävyysindikaattorina ja tunnistettu tarve laajemmalle luontohaittojen arvioinnille. Luontojalanjäljen arviointimenetelmä on kehitetty Jyväskylän yliopistossa hiljattain. Suomessa on toteutettu muutama hanke, jossa luontojalanjälkeä on arvioitu. Arviot on tehty tai ovat tekeillä ainakin S-ryhmälle, Turun yliopistolle ja Tampereen kaupungille. Helsingissä hankintojen luontojalanjälkeä ei ole toistaiseksi arvioitu.

Tampereen kaupungin hankintojen arviointi perustuu samankaltaiseen kulu- eli spend-analyysiin, jolla myös Helsingin hankintojen hiilijalanjälki on arvioitu. Laskennassa on käytetty keskiarvoisia kansallisia kertoimia, mutta hankkeessa joidenkin kategorioiden, muun muassa elintarvikkeiden, osalta laskentaa on tehty myös tarkemmin Tampereen tasolla. Pilottiprojektissa arviointi on tehty ainoastaan yhdelle vuodelle, mutta Tampereen toiveena on tulevaisuudessa toteuttaa seuranta vuosittaisena. Tampereen kaupungin projekti valmistuu tammikuussa 2024, jolloin Helsinki voi tarkemmin perehtyä mallin sopivuuteen Helsingin luontojalanjäljen arvioimisessa.

Hankintojen luontojalanjäljen arvioinnista on käynnistetty kesällä 2023 myös kansallinen hanke osana Hankinta-Suomen ekologisesti kestävien hankintojen teemaryhmää. Hankkeessa tuotetaan tietopohja julkisten hankintojen ekologisista vaikutuksista, jossa huomioidaan hiilijalanjäljen lisäksi laajempi luontojalanjälki. Tuloksena saadaan merkittävimpien hankintakategorioiden hiili- ja luontojalanjälki sekä vaikuttavuuspotentiaali näiden ympäristövaikutusten vähentämiseksi hankinnan keinoin. Hankkeessa ovat mukana ympäristöministeriö, Jyväskylän yliopisto, Hansel ja Valtiokonttori. Projektin tuloksia esitellään alkuvuodesta 2024.

Rakentamisen hankinnat

Rakennushankkeet on tunnistettu yhdeksi Helsingin kaupungin päästöintensiivisimmistä hankintakategorioista ja hiilijalanjäljen määrittäminen rakennushankkeissa onkin Helsingissä jo pitkällä. Vuoden 2021 alun jälkeen liikkeelle lähteneistä Helsingin kaupungin rakennuttamista uudishankkeista (tilat-palvelu ja asuntotuotanto) on laskettu elinkaaren hiilijalanjäljet ympäristöministeriön vähähiilisyiden arviointimenetelmällä (<https://ym.fi/vahahiilisen-rakentamisen-tiekartta>). Hiilijalanjälkilaskentaa käytetään hankkeissa vähähiilisyiden ohjauskeinona esimerkiksi laatimalla vertailuja erilaisten suunnitteluratkaisujen ja tuotevalintojen välillä. Hiilijalanjälkitietoa on myös kerätty yhteen tulevan raja-arvon määrittämisen pohjaksi.

Uuden rakentamislain tullessa voimaan vuoden 2025 alusta hiilijalanjäljen laskenta tulee kansalliseksi vaatimukseksi uudisrakennushankkeille ja laajoille peruskorjauksille. Tällöin pitäisi tulla voimaan myös kansalliset hiilijalanjäljen raja-arvot uudisrakennuksille. Raja-arvon alittumisen osoittava laskelma tulee tällöin esittää rakennuslupahakemuksen yhteydessä. Helsinki on jo asettanut asuinkerrostalojen hiilijalanjäljelle oman raja-arvon. Raja-arvo asetetaan kaavavaatimuksena uusissa asemakaavoissa. Vastaavia raja-arvoja selvitetään myös muille rakennustyypeille.

Rakennushankkeet poikkeavat merkittävästi muista hankinnoista, joten raportointia varten tulisi määrittää, minkä vaiheen tulos tässä yhteydessä tulisi raportoida: suunnitelmiin perustuva hiilijalanjälkilaskelma esimerkiksi rakennuslupavaiheessa vai toteutumaan perustuva laskelma rakennuksen valmistuttua.

Rakennushankkeiden luontojalanjäljelle ei ole vielä vastaavaa kansallisesti hyväksyttyä laskentatapaa. Erilaisia laskentatapoja on kehitteillä ja niiden kehitystä seurataan Helsingin kaupungin tilat-palvelussa ja asuntotuotannossa.

Kaupungin tavoitteita parhaiten palveleva seuranta ja raportointi

Helsingin kaupungin hankintojen seurannan ja raportoinnin kokonaisuuden tulee palvella kaupungin hankintastrategian sekä ympäristöta-voitteiden seurantaa. Ihanteellista olisi, jos samaan kokonaisuuteen olisi mahdollista liittää erilaisten lakisääteisten velvoitteiden ja hankintoihin kohdistuvien sitoumusten seuranta ja raportointi. Parhaillaan tällaisia kokonaisuuksia ovat puhtaiden ajoneuvojen laki, päästöttömien työmaiden green deal -sopimus sekä haitallisten aineiden vähentäminen varhaiskasvatuksen hankinnoissa -green deal. Lisäksi kokonaisuuden tulisi palvella kansallisen hankintastrategian eli Hankinta-Suomen tavoitteiden seurantaa.

Hankintojen hiili- ja luontojalanjäljen arviointi ja raportointi tuottaa tulevaisuudessa Helsingille kiinnostavaa tietoa hankintojen johtamisen tueksi. Tällä hetkellä hiilijalanjälkitiedon haasteena on kuitenkin tiedon karkea taso sekä se, että vuosittaisessa arvioinnissa eivät näy hankintojen hiilijalanjälkeä pienentävät teot (tämä vaatii aina arvioinnin perusteena olevien kertoimien päivittämistä). Luontojalanjäljen osalta haasteet ovat suurella todennäköisyydellä saman suuntaisia. Molempien jalanjälkiarviointien osalta työ on kansallisesti vielä kesken, mutta kehittyy jatkuvasti.

Siitä, että raportointi toteutettaisiin vuosittain ja se olisi luonteva osa vuotuista hankintojen seurantaa ja suunnittelua, ollaan vielä hyvin kaukana. Ideaalitulanteessa hankintojen hiili- ja luontojalanjälkitieto auttaisi tunnistamaan hankintakategoriat, joihin ympäristövaatimuksia tulee kohdistaa sekä seuraamaan hankintojen aiheuttaman ympäristökuorman pienenemistä vuositasolla. Lisäksi luontojalanjälkitieto antaisi arvion siitä, minne Helsingin hankintojen aiheuttamat negatiiviset vaikutukset kohdistuvat, jolloin myös lieventävien toimenpiteiden ja kompensoinnin kohdistaminen olisi mahdollista. Tavoitteena olisi, että kaupungin vuosittaiseen ympäristöraporttiin nostettaisiin kuvaavimmat ja kiinnostavimmat indikaattorit kertomaan hankintojen ympäristövastuun tilasta. Raportointitiedon tulisi lopulta olla kytkeytynyt myös kaupungin talouden suunnittelun ja seurannan prosesseihin.

Mikäli organisaatiokohtainen hiili- ja luontojalanjäljen arviointi osoittautuu liian haasteelliseksi, olisi mahdollista myös päättää ympäristövaikutuksiltaan merkittävimmistä hankintakategorioista, joiden osalta tarkempaa seurantaa ja raportointia lähdetään kehittämään. Tällaisia kategorioita voisivat olla esimerkiksi rakentaminen tai ruokahankinnat.

Johtopäätökset

Hankintojen johtamisen ja ohjaamisen näkökulmasta hankintojen hiili- ja luontojalanjäljen nykyistä kattavamman arvioinnin ja raportoinnin kehittäminen on tärkeä ja kannatettava aloite. Arviointimenetelmien kehit-

tymistä seurataan tiiviisti tässä lausunnossa kuvatun mukaisesti. Nykyistä kattavampaa seurantaa ja raportointia tullaan kehittämään tulevaisuudessa. Työ vaatii resurssien uudelleen kohdentamista kaupunkiympäristön toimialalla ja kaupunginkansliassa.

Hankintojen seurantaa ja raportointia tulee tarkastella kokonaisuutena, johon kuuluu hankintojen tilannekuvan muodostaminen hankintojen johtamisen ja ohjaamisen tueksi sekä ympäristöparametrien ohella myös sosiaalisen ja taloudellisen vastuun parametrien seuranta. Seurantaa ja raportointia tuleekin kehittää kestäväen kehityksen lähtökohdista, kokonaiskuva ja erityisesti kaupungin hankintastrategian tarpeet huomioiden.

Esittelijän perustelut

Toivomusponsi

Valtuutettu Atte Harjanne on tehnyt 13.9.2023 seuraavan toivomusponnen:

"Kaupunginvaltuusto edellyttää selvitetävään mahdollisuutta arvioida ja raportoida kaupungin hankintojen hiili- ja luontojalanjäljen kokonaisuudessaan nykyistä kattavammin ja seikkaperäisemmin, jotta niitä voidaan seurata paremmin."

Lausuntopyyntö

Kaupunginkanslia on pyytänyt kaupunkiympäristölautakuntaa antamaan lausunnon kaupunginhallitukselle 10.1.2024 mennessä.

Esittelijä

kaupunkiympäristön toimialajohtaja
Ville Lehmuskoski

Lisätiedot

Satu Turula, ympäristöasiantuntija: 09 310 21710
satu.turula(a)hel.fi

Muutoksenhaku

Muutoksenhakukielto, valmistelu tai täytäntöönpano